

PWYLLGOR	PWYLLGOR ARCHWILIO A LLYWODRAETHU
DYDDIAD	30 TACHWEDD 2020
TEITL	ADRODDIAD Y GWEITHGOR GWELLA RHEOLAETHAU
PWRPAS YR ADRODDIAD	ADRODD AR Y CYFARFOD A GYNHALIWDYD AR 10 TACHWEDD 2020
AWDUR	CYNGHORYDD JOHN BRYNMOR HUGHES
GWEITHREDIAD	DERBYN YR ADRODDIAD

1. CYFLWYNIAD

- 1.1 Cynhaliwyd cyfarfod rhithiol y Gweithgor ar 10 Tachwedd 2020 gyda Chadeirydd y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu, y Cynghorydd John Brynmor Hughes a'r Cynghorwyr John Pughe Roberts, Angela Russell, Medwyn Hughes, Paul Rowlinson, Dewi Roberts, Sharon Warnes (Aelod Lleyg), Steffan Jones (Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol), Eurig Williams (Rheolwr Gwasanaethau Ymgynghorol Adnoddau Dynol) a Luned Fôn Jones (Rheolwr Archwilio) yn bresennol.
- 1.2 Penderfynwyd yn y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu a gynhaliwyd ar 30 Gorffennaf 2020 i alw'r archwiliad "**Goramser**" gerbron y Gweithgor Gwella Rheolaethau. Bu i'r archwiliad lefel sicrwydd "Cyfyngedig", sef "**Er bod rheolaethau mewn lle, mae angen gwella cydymffurfiaeth â'r rheolaethau a/neu gyflwyno rheolaethau newydd i leihau'r risgiau mae'r gwasanaeth yn agored iddynt.**"

2. PRIF DDARGANFYDDIADAU

- 2.1 Prif Ddarganfyddiadau'r archwiliad gwreiddiol oedd:

Gwelwyd bod taliadau am oramser gwirfoddol ar draws pob gwasanaeth o fewn yr adran ac mae goblygiadau unrhyw reolau neu ddeddf newydd yn golygu nad yw'n gynaliadwy i barhau â thaliadau goramser ar yr un gyfradd. Mae'r adran eisoes wedi adnabod hyn ac yn y broses o adnabod cyfleoedd i addasu strwythurau staff a dulliau gweithredu.

Mae nifer o wasanaethau lle mae taliadau goramser yn anorfod. Mae gwaith cynnal a chadw ar ffyrdd prysur yn cael ei gynnal gyda'r nos i leihau'r effaith ar draffig yn ogystal â iechyd a diogelwch y gweithlu. Mae ymateb i ddamweiniau ar y priffyrdd yn ogystal â graeanu gyda'r nos yn weithgareddau tu allan i oriau gwaith arferol lle gweithredu drwy goramser yw'r ffordd mwyaf effeithiol i dalu'r gweithlu ym marn y rheolwyr gan nad oes posib rhaglennu ar eu cyfer. Mae gwaith megis ail wynebu ffyrdd hefyd yn waith lle mae angen ei gwblhau yr un diwrnod ac yn aml nid yw hyd sifft arferol yn ddigonol.

Mae'n fwy effeithlon i barhau i weithio ar gyfradd goramser yn hytrach na cheisio ail sefydlu ac ail gychwyn ar y diwrnod canlynol, mae natur deunyddiau megis 'tarmac' a'r angen i osgoi gwastraff hefyd yn berthnasol.

Mae gwariant ar oramser yn uchel iawn mewn gwasanaethau bwrdeistrefol megis casgliadau sbwriel ac ailgylchu. Telir goramser er mwyn ymdopi â'r amser a gollir wrth i gerbydau dorri lawr, methiant i gwblhau'r dasg o fewn yr oriau gwaith ond hefyd ar gyfer casgliadau wedi eu methu. Nid yw'n ymarferol i ddadlau â thrigolion ynglŷn â methu casgliadau a thelir goramser i weithiwyd dychwelyd i'w casglu. Golyga natur y sifftiau 12.33 awr bod y gweithlu yn amrywio eu cylchdeithiau ar bob sifft a dim o reidrwydd yn casglu sbwriel/ailgylchu o'r un llofnod. Mae'r adran yn gobeithio bydd dychwelyd i sifftiau wythnosol yn rhoi fwy o gysondeb o ran yr amseroedd casglu i'r trigolion ac yn cynyddu ymwybyddiaeth y gweithlu a pha mor gyfarwydd ydynt â'r lleoliadau a'r casgliadau 'drws cefn'. Bydd angen ystyried yr adnoddau a'r gyllideb yn ofalus wrth drawsnewid, er mwyn gwella'r rheolaeth ar wariant goramser.

Mae'r drefn i dychwelyd i ddiwrnod gwaith arferol o 7.5/7 awr eisoes wedi cychwyn yn Nwyfor ers Gorffennaf 2019 ac yn Arfon ers mis Tachwedd 2019 gyda Meirionnydd i ddilyn yn 2020. Yn ogystal mae'r adran wedi trafod gyda'r undebau er mwyn gwaredu'r drefn 'tasg a gorffen'. Y bwriad yw lleihau'r oriau di-gynnyrch ymysg y gweithlu, lleihau'r taliadau goramser am waith ychwanegol i'r dasg arferol a lleihau'r cymhelliant i ruthro sy'n cyfrannu at anafiadau ac absenoldebau salwch. Gwelwyd patrwm amlwg rhwng absenoldebau salwch a'r gwasanaethau lle mae'r gwariant uchaf ar oramser sef Casglu Sbwriel ac Ailgylchu, Glanhau Strydoedd a Safleoedd Gwastraff. Mae cyfran uchel o'r goramser er mwyn ymdopi â'r diffyg staff a sicrhau parhad gwasanaeth cyflawn.

Mae'r 'Rheoliadau Amser Gwaith' (1998) yn gyfraith sy'n atal cyflogwyr rhag gorfodi gweithwyr i weithio tu hwnt i gyfartaledd o 48 awr yr wythnos dros gyfnod o 17 wythnos. Nid yw gwaith gwirfoddol megis goramser gwirfoddol yn cael ei gynnwys yn y cyfrifiad yma ac mae'n ofynnol i gyflogwyr gadw tystiolaeth pan mae gweithwyr yn arwyddo taflen i gadarnhau eu bod yn dewis eithrio o'r rheol. Mae nifer o weithwyr yn gweithio mewn nifer o swyddi sydd erbyn hyn ar draws nifer o adrannau. Mae'r cyfanswm oriau maent yn gofnodi pob mis yn uchel a thu hwnt i'r 48 awr ac mae angen edrych os oes gweithwyr sydd angen eithrio o'r rheol.

Mae'r cyfradd talu yn amrywio rhwng gwasanaethau ag ardaloedd. Gwelwyd bod goramser mewn rhai ardaloedd yn bennaf ar gyfradd sylfaenol tra fod ardaloedd eraill yn talu y rhan helaeth ar gyfradd amser a hanner. Ymddengys bod gwaith tu hwnt i oriau sylfaenol ar raddfa amser a hanner tra fod y cyfradd sylfaenol yn cael ei dalu ar gyfer sifftiau ychwanegol er mwyn cyflenwi staff sy'n absennol. Yn ôl y polisiâu perthnasol nid yw swyddogion ar gyflog sydd ar raddfa 23 ag uwch i fod i dderbyn taliadau goramser ar gyfradd amser a hanner ond gwelwyd sawl engraifft o hyn.

Mae canllawiau yn yr Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol yn nodi bod goramser cynlluniedig i'w dalu ar gyfradd amser a hanner tra bod goramser heb ei gynllunio i'w dalu ar gyfradd sylfaenol. Mae hyn wedi bod yn destun sawl trafodaeth heb ddiwedd glo pendant na arweiniad penodol oherwydd y gwahaniaeth yn natur y gwaith a'r amgylchiadau mewn gwahanol adrannau. Mae'r adran Cefnogaeth Gorfforaethol yn y broses o edrych ar y polisi er mwyn cyhoeddi newidiadau sy'n fwy priodol ag addas.

Yn ogystal â newid trefniadau gwaith yn y meysydd Sbwriel ac Ailgylchu mae'r adran yn mynd drwy'r broses o ail strwythuro ers penodi Pennaeth newydd er mwyn i'r unedau Priffyrdd, Bwrdeistrefol a Chomisiynu weithredu yn fwy cyson. Mae'r adran yn bwriadu ail edrych ar strwythur gwaith a staffio gwasanaethau eraill o fewn yr adran er mwyn eu haddasu gyda'r bwriad i leihau'r gwariant ar oramser. Mae treialon llwyddiannus eisoes wedi eu cynnal mewn rhai gwasanaethau megis Safle Gwastraff Meirionnydd lle mae'r penwythnos yn rhan o'r wythnos waith arferol ond mae'r adran yn gweithredu'n ofalus oherwydd yr angen i ystyried natur y gwaith mewn gwahanol ardaloedd o Wynedd cyn penderfynu ar strwythur ymarferol.

- 2.2 Croesawyd y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol a'r Rheolwr Gwasanaethau Ymgynghorol Adnoddau Dynol i'r cyfarfod.
- 2.3 Rhoddwyd ychydig o gefndir yr archwiliad gan y Rheolwr Archwilio gan bwysleisio ei phryder o ran taliadau goramser i weithwyr sydd ar bwyntiau cyflog 23 neu uwch. Eglurodd bod Adnoddau Dynol wedi mynegi mai fel rheol, bydd staff sydd yn cael eu cyflogi ar bwyntiau cyflog 23 ac uwch yn derbyn tâl sylfaenol am weithio goramser ond bod gan Benaethiaid hawl i awdurdodi taliad ar sail amser a hanner ar gyfer staff sydd yn cael eu talu ar bwynt cyflog 23 a uwch, cyn belled a bod y gwaith hwnnw wedi ei gynllunio o flaen llaw. Mynegodd y Rheolwr Archwilio y gall hyn arwain at anghysondebau ar draws gwasanaethau/adrannau gan y gall swyddog mewn un gwasanaeth/adran dderbyn taliad goramser ar sail amser a hanner tra gall swyddog mewn gwasanaeth arall dderbyn goramser ar y cyfradd tâl sylfaenol.
- 2.4 Mynegodd y Rheolwr Gwasanaethau Ymgynghorol Adnoddau Dynol bod diffyg cysondeb mewn hawlio goramser ond bod y polisi yn mynegi y telir goramser am waith sydd wedi ei gynllunio ymlaen llaw.
- 2.5 Rhoddwyd diweddariad ar sefyllfa yr Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol gan y Pennaeth a mynegodd bod angen rheolaeth dros weithlu Priffyrdd a'r gweithlu casglu sbwriel (Bwrdeistrefol). Eglurodd nad oedd wedi cael amser i gyfarch yr holl gamau yn y cynllun gweithredu cytunedig oherwydd Covid-19 a'r angen i ymateb i anghenion trigolion Gwynedd ar fyrder.

- 2.6 Eglurodd y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol nad oedd y patrwm shift o weithio ddim yn cyflawni pwrpas ac mai dyna oedd y rheswm dros symud i weithio 37 awr dros bum diwrnod. Mynegodd bod y rhaglen o ymfudo i'r drefn newydd wedi llithro yn ardal Meirionnydd a bydd y trefniant newydd yn dod i rym ym mis Mawrth 2021.
- 2.7 Ymholodd Aelod os oedd yr Adran wedi ei chyllido'n briodol ac os oes digon o staff. Mewn ymateb, eglurodd y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol, wrth gwrs y byddai'n gwerthfawrogi mwy o gyllid a bod arbedion sylweddol eisoes wedi eu tynnu o gyllideb y Gwasanaeth Gwastraff a bod darn o waith ar y gweill ar hyn o bryd yn adolygu swydd ddisgrifiadau ac amodau gwaith ond y byddai angen trafodaethau gyda'r undebau perthnasol cyn cyflwyno unrhyw drefniadau newydd.
- 2.8 Mynegodd Aelod bod salwch yn ffactor i'r Adran ac efallai mai cael mwy o staff fyddai'r datrysiad yn hytrach na talu goramser. Bu i'r Rheolwr Archwilio fynegi nad oedd y polisi cyfredol yn synhwyrol o ran talu goramser – mynegodd y gellir talu am oramser os yw'r gwaith wedi ei gynllunio o flaen llawn (rhaglunedig) ond ddim ar gyfer gwaith heb ei gynllunio (unplanned). Mynegodd os oedd Rheolwyr yn ymwybodol o unrhyw waith rhaglunedig, yna nid oedd rhesymeg pam na all hyn hynny gael ei raglennu i raglen waith arferol a bod taliadau goramser i'w talu ar gyfer argyfyngau yn unig, e.e. pan fu aflonyddwch sylweddol o ganlyniad i ddiffyg systemau TG. Cytunodd Aelodau â'r sylwad hwn.
- 2.9 Mewn ymateb i'r uchod, mynegodd y Rheolwr Ymgynghorol Gwasanaethau Adnoddau Dynol bod y polisi wedi ei sefydlu beth amser yn ôl a bod angen ail-ymweld â'r polisi a'r trefniadau goramser yn gorfforaethol. Ymhelaethodd drwy ddatgan fod prosiect eisoes ar y gweill.
- 2.10 Gofynnodd Aelod os oes modd defnyddio a manteisio ar dechnoleg i hwyluso prosesau. Ymatebodd y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol eu bod eisoes yn defnyddio technoleg ar gyfer rhai trefniadau megis defnyddio cyfradd lledaenu ar gyfer graeanu ffyrdd yn ystod tywydd garw.
- 2.11 I gloi, mynegodd y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol y bydd yn ail-ymweld â'r cynllun gweithredu ac yn ei ddiweddarau o safbwynt dyddiadau gweithredu. Yn sgil yr amgylchiadau presennol, nid oedd gan y Rheolwr Archwilio unrhyw wrthwynebiad i adolygu'r amserlen ar gyfer gweithredu.
- 2.11 Diolchwyd i'r Swyddogion am fynychu'r cyfarfod a diolchodd sawl Aelod i Bennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol am y modd y mae'r Gwasanaeth Casglu Sbwriel ac Ailgylchu wedi cynnal a pharhau i gyflawni a darparu gwasanaethau i drigolion Gwynedd yn ystod cyfnod pandemig Covid-19.